

Robert Devetak

»V tistem trenutku smo začutili, da smo si blizu in da smo porušili mejo«: stiki Osnovne šole Milojke Štrukelj s San Vendemianom v obdobju med šestdesetimi in osemdesetimi leti 20. stoletja

Izvleček

Članek obravnava stike novogoriške Osnovne šole Milojke Štrukelj in nižje srednje šole v San Vendemianu oz. eno od oblik regionalnega sodelovanja med slovenskim in italijanskim prostorom. Šoli sta sodelovanje vzpostavili v šestdesetih letih 20. stoletja, v času blokovskih delitev in nedefinirane državne meje med Italijo in Jugoslavijo, v družbi na obeh straneh pa so še vedno odmevali dogodki, povezani s fašizmom in drugo svetovno vojno. Poudarek bo na dveh oblikah sodelovanja, in sicer na letovanjih in kulturni izmenjavi v letu 1972. Šoli sta s tem, ob podpori lokalnih, regionalnih in državnih političnih institucij, želeli med mladino vzpostaviti čezmejne odnose, ki bi temeljili na spoštovanju in preseganju predsodkov. Šlo je za ambiciozen projekt, ki se je vključeval v kulturno diplomacijo med obema državama. Prispevek bo na podlagi arhivskega in časopisnega gradiva osvetlil glavne vidike in vplive tovrstnih stikov, ki so zaznamovali več generacij slovenskih in italijanskih otrok.

Ključne besede

Osnovna šola Milojke Štrukelj, Nova Gorica, San Vendemiano, kulturna diplomacija, kulturna izmenjava, letovanja.

Corresponding author

Robert Devetak, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, Slovenija; **e-mail:** robert.devetak@inv.si, **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-5098-5392>

1. Uvod

Novogoriška Osnovna šola Milojke Štrukelj (OŠMŠ) je ena od osrednjih izobraževalnih institucij na severnem Primorskem, dodaten pomen in vlogo pa ji daje njena umeščenost v neposredno bližino meje z Republiko Italijo. Šola, ki deluje že več kot šest desetletij, ta vidik uspešno vključuje v gradnjo in krepitev čezmejnih stikov s sorodnimi zamejskimi in italijanskimi ustanovami. V najnovejšem obdobju je bilo v tem okviru pomembno predvsem sodelovanje OŠMŠ pri projektu Krepitev (socialno-)konstruktivističnega pristopa na slovenskih obmejnih območjih k poučevanju in učenju sosedskih jezikov (SJ) v osnovni šoli s soustvarjeno razširitvijo in vrednotenjem modela CoBLaLT oz. Contatti, katerega vodja je bila Irina Moira Cavaion. Namen obsežne raziskave, ki se je izvajala med letoma 2021 in 2024, je bilo povezati različne šole iz slovensko-italijanskega in slovensko-hrvaškega obmejnega prostora. Poudarek je bil na spoznavanju jezika, kulture, zgodovine in književnosti sosednjih držav z namenom izboljšanja družbene inkluzivnosti in pouka sosedskih jezikov. Gre za socialno-konstruktivističen pristop do poučevanja in učenja sosedskih jezikov, pri katerem ima poleg samega jezika pomembno vlogo pri intelektualnem razvoju tudi spoznavanje raznolikih kulturnih prvin. To omogoča izboljšanje kakovosti izobraževanja in bolj odprto družbo, saj spodbuja k boljši družbeni ozaveščenosti in medkulturnemu zavedanju, predvsem v obmejnih in multietničnih okoljih (Cavaion 2022, 81–103). OŠMŠ je v okviru projekta sodelovala z goriško nižjo srednjo šolo Graziadio Isaia Ascoli (*Scuola media Graziadio Isaia Ascoli*), pri čemer je lahko nadgradila bogato zgodovino stikov z izobraževalnimi ustanovami iz italijanskega prostora.

Prispevek se bo posvetil zgodovini tovrstnega čezmejnega povezovanja izobraževalnih ustanov na primeru vzpostavitve stikov med OŠMŠ in nižjo srednjo šolo (*Scuola media statale*) v kraju San Vendemiano, do katerih je prišlo že v šestdesetih letih 20. stoletja. Šoli sta v okviru povezovanja občin Nova Gorica in San Vendemiano vzpostavili sodelovanje, ki je vodilo k skupnim organizacijam letovanj, srečanjem ter izmenjavi otrok in pedagoškega kadra. Šlo je za obliko, ki je spodbujala preseganje predsodkov, spoznavanje sosedskega jezika in kulture ter ustvarjanje pristnih odnosov oz. prijateljstev. Kar se je sprva začelo kot ideja dveh šol, je kmalu preraslo v večji politični projekt, ki je imel podporo ne le pri občinskih oz. regionalnih oblasteh, ampak tudi med državnimi političnimi odločevalci na obeh straneh meje. V tem okviru bi lahko šolska letovanja in izmenjave umestili na področje kulturne di-

plomacije, s katero države krepijo svoje odnose. Cummings je kulturno diplomacijo definiral kot »izmenjavo idej, informacij, umetnosti in drugih vidikov kulture med državami in njihovim prebivalstvom, s ciljem spodbujanja medsebojnega razumevanja« (2003, 1). Med dejavnosti, ki so sodile v ta kontekst, lahko vključimo različne zvrsti umetnosti (glasba, film, ples), promocije (kulture določene države, jezika, medknjižničnega sodelovanja, literature), športne dogodke, obiske intelektualcev, znanstvenikov, kulturnih skupin in umetnikov, razstave, seminarje, konference, festivale, izobraževalne štipendije ter šolske in študijske izmenjave (Mark 2009, 10; Udovič & Podgornik 2016, 127–129). Prav slednje so se vzpostavile kot pomemben element kulturne diplomacije v času hladne vojne in blokovskih delitev (Bu 1999, 393–415).

Prispevek bo na podlagi referenčne literature ter arhivskega in časopisnega gradiva osvetlil glavne vidike sodelovanja OŠMŠ in nižje srednje šole v San Vendemianu. Gre za tematiko, ki kljub pomenu in ambicioznosti do danes še ni bila deležna znanstvene obravnave. Daljši opis je bil do sedaj predstavljen le v publikaciji ob 15. obletnici pobratenja občin Nova Gorica in San Vendemiano. Pomen projekta je bil še toliko večji zaradi zgodovinskih okoliščin, ki so v 20. stoletju zaznamovale obmejno območje oz. italijansko-jugoslovanske (slovenske) odnose. Šlo je za dinamike, dogodke in procese, ki so jih oblikovali dve svetovni vojni, blokofske delitve, različni politični režimi, nerešeno mejno vprašanje in postopna otoplitev odnosov med državama. Tem vidikom bo namenjeno prvo poglavje, sledila pa bo predstavitev različnih oblik povezovanja obeh šol in širših vplivov, ki ga je projekt imel na čezmejno sodelovanje.

2. Povezovanje Nove Gorice z italijanskim prostorom v času socialistične Jugoslavije

Za razumevanje pomena vzpostavljanja čezmejnih stikov ter obmejnih in čezmejnih dinamik na Goriškem se je treba vrniti v prvo polovico 20. stoletja, ko so območje zaznamovali dve svetovni vojni, prehod iz habsburškega v italijanski državni sistem, fašizem, določitev nove državne meje med Italijo in Jugoslavijo, ki ni bila uradno sprejeta do leta 1975, ter težave, ki jih je po letu 1947 imela slovenska skupnost v Italiji pri uveljavljanju narodnih pravic na vseh področjih (Kacin Wohinz & Troha 2001, 25–65; Kacin Wohinz & Pirjevec 2000). Del Goriške, ki je bil vključen v Jugoslavijo, je z določitvijo meje ostal brez središča, saj je bila Gorica priključena Italiji, meja pa je potekala neposredno na vzhodnem robu mesta. Z novo ureditvijo je mesto izgubilo velik del svoje vloge in

pomena, saj je kar 92 odstotkov predvojne Goriške pokrajine (Vipavska dolina, del Krasa, severno Posočje), katere sedež je Gorica bila, pripadlo Jugoslaviji (Šušmelj 1997, 9). Izguba središča za severnoprimerjski prostor je posledično vodila v izgradnjo Nove Gorice. Mesto se je razvilo na solkanskem polju, neposredno ob novi državni meji in s tem ob Gorici. Gradnja se je pričela ob koncu leta 1947, uradno pa je naselje postalo mesto pet let kasneje. V naslednjih desetletjih je prišlo do njegove hitre širitve in razvoja v upravno, kulturno, izobraževalno in gospodarsko središče severnoprimerjske regije (Vuga 2018, 16–27). Tedanja občina Nova Gorica je v sredini sedemdesetih let 20. stoletja štela okoli 54.000 prebivalcev, obsegala pa je dobrih 605 km² – poleg neposredne okolice še območja današnjih občin Kanal ob Soči, Brda, Šempeter - Vrtojba, Miren - Kostanjevica in Renče - Vogrsko (Marušič 1977, 5).

Razmere so se poleg tega razvijale v sozvočju z globalnimi dejavniki. Predvsem v prvih letih po drugi svetovni vojni je bila nova državna meja v veliki meri neprepustna in izredno nadzorovana, območje pa eno od žarišč hladne vojne (Pirjevec et al. 2005). Goriški prostor so zaznamovale napetosti, sovražno razpoloženje, grožnja vojaškega spopada med državama in pogoste emigracije, predvsem iz Jugoslavije v Italijo (Šušmelj 1997, 10–11). Napetosti so deloma popustile po sprejetju Londonskega memoranduma leta 1954 in Videmskega sporazuma, ki je sledil leto kasneje. Prvi je ukinil Svobodno tržaško ozemlje ter uredil vprašanje razmejitvene črte med Italijo in Jugoslavijo, pri čemer prva dokumenta ni ratificirala in je tolmačila, da razmejitvena črta ne predstavlja dokončne meje med državama. Memorandum je poleg tega urejal narodne pravice slovenske skupnosti v Italiji in italijanske v Jugoslaviji (Gombač 1992, 322–323). Pravnoformalno ni razrešil mejnega spora, dejansko pa je omogočil postopno normalizacijo odnosov med državama (Troha 2005, 1226). Videmski sporazum, podpisan avgusta 1955, je urejal maloobmejni promet z namenom olajšanja življenja obmejnega prebivalstva. Veljal je za 10-kilometrski obmejni pas, za osebni promet in prenos blaga pa je uvedel prepustnice, ki so v začetku omogočale štiri prehode meje na mesec (Šušmelj 2005, 307–322). Sporazum je sprostil pretok oseb čez mejo, pozitivno vplival na zmanjšanje političnih napetosti ob meji, izboljšal življenjski standard in omogočil lažje povezovanje na različnih ravneh. Lokalno prebivalstvo se je možnosti, ki jih je omogočal prestop meje s prepustnicami, množično posluževalo. Med letoma 1955 in 1962 je znašalo skupno število prehodov meje skoraj 45 milijonov, v obdobju med letoma 1973 in 1976 pa že več kot 76 milijonov (Šušmelj 2004, 13). To je pomembno vplivalo na stike prebivalstva obeh strani meje. Sporazum je pospešil predvsem gospodarsko sodelovanje in krepitev političnih

stikov tako na državni kot tudi lokalni ravni (Troha 2005, 1228). Prihajalo je do intenzivnih trgovskih stikov na obeh straneh meje. Prebivalstvo s slovenske strani je v Italiji nakupovalo predvsem kozmetiko, oblačila, pralna sredstva, gradbeni material, na drugi strani pa je povpraševanje zajelo predvsem avtomobilsko gorivo in prehranske izdelke, v prvi vrsti meso. Zaradi količinskih omejitev in carin je prehode meje zaznamovalo tihotapstvo. V skrivanje nakupov pred cariniki so bili vključeni številni, ne glede na starost in spol (Repe 2018, 680–683). V kasnejših desetletjih je bil Videmski sporazum večkrat obnovljen in razširjen, kar je še povečalo čezmejni promet in pretok oseb (Čepič 2018, 671–674).

Po normalizaciji odnosov med državama so se pričeli vzpostavljati stiki in sodelovanje tudi na regionalni in medkrajevni ravni. Pri približevanju in sodelovanju z italijansko stranjo je imela posebno vlogo ravno Nova Gorica. Ta je v prvi vrsti razvijala odnose z neposredno sosesčino, predvsem Gorico. Kljub različnima okoljema in ideološkima sistemoma je postopna otoplitev vplivala tudi na odnose njunih političnih predstavništev in prebivalstva, hkrati pa tudi na razvoj gospodarstva in drugih družbenih dejavnikov (Jan 1997). Stiki so se najprej razvijali v povezavi s skupnimi vprašanji, ki so bila pomembna za normalno delovanje obeh mest (npr. oskrba z vodo, železniška povezava) (Šušmelj 1997, 11–12). Prvo uradno srečanje delegacij obeh mestnih občin je potekalo leta 1965 v Novi Gorici. Namenjeno je bilo predvsem reševanju skupnih, vsakodnevnih težav, vezanih na gospodarska vprašanja, telekomunikacijske in prometne povezave, trgovino ter infrastrukturo. Rezultat tega in številnih nadaljnjih srečanj je bila poglobitev sodelovanja na področju kulture (razstave, nastopi pevskih zborov in dramskih skupin) in športa (kolesarsko tekmovanje *Giro d'Italia*, atletski mitingi) (Šušmelj 2024, 92–95). Novo poglavje v povezovanju med državama so predstavljali leta 1975 podpisani Osimski sporazumi, ki so uredili mednarodno priznanje in formalno določitev jugoslovansko-italijanske meje (Pirjevec et al. 2006). Pogajanja so potekala v tajnosti, sporazum pa sta v Osimu pri Anconi podpisala zunanja ministra obeh držav. Med dokumenti sta bili tudi pogodbi o natančnem poteku meje in o pospeševanju gospodarskega sodelovanja med državama. Sporazum je v veljavo stopil marca 1977 in dokončno zaključil mejno vprašanje med Italijo in Jugoslavijo (Šušmelj 2010, 35–36). Šlo je za enega ključnih elementov pri stabilizaciji razmer v obmejnih območjih, omogočil pa je tudi vzpostavitev »najbolj odprte meje v Evropi«, kot so jo številni imenovali (Repe 2018, 683). Po sprejetju osimskih sporazumov se je sodelovanje Nove Gorice z italijanskim prostorom, predvsem Gorico, bistveno razširilo, povečal pa se je tudi čezmejni promet in pretok ljudi (Šušmelj 2024, 165–208).

Predstavništvi obeh mest sta med drugim ustanovili več skupnih komisij, katerih namen je bilo poglobljeno in samoiniciativno spodbujanje raznovrstnih oblik čezmejnega sodelovanja. Oblikovane so bile komisije za gospodarsko sodelovanje, urbanizem in varstvo okolja, vodno gospodarstvo in plinovod, tisk in informacije ter vsebinsko široko zasnovana komisija za kulturo, izobraževanje ter mladinska in športna vprašanja. Komisije so v naslednjih letih opravile pomembno delo za razvoj in približevanje čezmejnega goriškega prostora. Povezovanje z Gorico je bilo v novogoriškem okolju videno kot pozitivno za razvoj intelektualnega prostora, kulture, nenazadnje pa tudi višjega socialnega standarda (Šušmelj 1997, 26–28).

Že leto po prvem uradnem srečanju med predstavništvoma obeh obmejnih mest je bilo vzpostavljeno še sodelovanje med občinama Nova Gorica in San Vendemiano. San Vendemiano je bil kraj in sedež manjše občine, ki je imela v začetku sedemdesetih let. 20. stoletja okoli 6.000 prebivalcev. Nahaja se neposredno ob mestu Conegliano v Benečiji (Galletti 1999, 10–15). V času vzpostavljanja stikov je šlo še za relativno ruralno območje s pomembno vlogo poljedelstva in vinogradništva. Obenem pa se je predvsem z vse večjo navezavo na bližnji Conegliano pričela razvijati raznovrstna obrt in industrija, predvsem panoge gradbeništva, kovinarstva in mizarstva (Tomassi 1999, 16–20). Šlo je za dve zelo različni občini, saj je bila novogoriška od sanvendemianske precej večja tako po prebivalstvu kot površini. Stike sta v začetku leta 1966 v okviru sodelovanja lovskih družin prva navezala ravnatelj OŠMŠ Aleksander Kerševan in predsednik šolskega skrbništva v San Vendemianu Giuseppe Bellotto. Povezava je še istega leta dala podlago bogatemu pedagoškemu sodelovanju, ki bo posebej predstavljeno v naslednjih poglavjih (Maccari & Mušič 1988, 8). Temu uspešnemu projektu so kmalu sledile tudi druge institucije. Do prvega formalnega srečanja obeh občinskih predstavništev je prišlo v juniju 1968 v Novi Gorici, njegov namen pa je bil krepitev zanimanja za medsebojno spoznavanje (Comitato Comunale Scambi 1977, 2). Stiki, izmenjave in sodelovanja, ki so se v drugi polovici šestdesetih let 20. stoletja vzpostavili na gospodarskem, kulturnem, pedagoškem, športnem in političnem področju (Mignozzi 1993), so bili v obeh okoljih pozitivno sprejeti ter so jeseni leta 1973 pripeljali do podpisa Listine o pobratenju med občinama (Delo 1973, 25). Takratna župana obeh občin, Rudi Šimac in Adriano Maccari, sta v skupnem zapisu ob tem poudarila:

Mir, prijateljstvo in realistični pristop za bodoče odnose so prispevali k rojstvu, razvoju in utrjevanju pobratenja med občinama in njunimi

prebivalci, ki ga v bistvu nista podpisali samo občini, pač pa posredno tudi njuni prebivalci: od družin, šol in društev do strank in podjetnikov, kratka vseh prebivalcev Nove Gorice in San Vendemiana (Mignozzi 1993, 4).

11

V naslednjih letih sta občini vzpostavili posebne skupne komisije na kulturnem, političnem, izobraževalnem in gospodarskem področju, izvajali različne oblike srečanj in sodelovanj ter tako pomembno prispevali h krepitvi čezmejnih stikov ne samo na regionalnem, ampak tudi višjem, državnem političnem nivoju. Občina San Vendemiano je tudi aktivno podprla slovensko osamosvojitve v letu 1991 (Primorski dnevnik 1991a, 11) in v času osamosvojitvene vojne intervenirala pri italijanski državni oblasti (Primorski dnevnik 1991b, 8). Ob 20. obletnici pobratenja je bilo izpostavljeno, da je šlo za pogumno dejanje, za Novo Gorico in posredno tudi za Slovenijo, ki je nedvomno pomenilo začetek konkretnega spogledovanja z Evropo (Koron 1993, 4). Med vsemi pobudami, ki sta jih v času do slovenske osamosvojitve sprejeli obe občini, so imeli posebno mesto in pomen letovanja in izmenjave šol iz obeh regij, kar je bilo poudarjeno tudi v zborniku, ki je izšel ob 15. obletnici pobratenja občin: »Kljub številnim plodnim pogovorom in srečanjem uradnih delegacij je prav počitniška izmenjava šolskih otrok s srečanji njihovih staršev vred postala in ostala hrbtenica vseh dvaindvajsetih stikov med občinama« (Maccari & Mušič 1988, 8).

3. Osnovna šola Milojke Štrukelj

Novogoriški osnovnošolski sistem se je pričel razvijati hkrati z izgradnjo in širitvijo mesta. Prva osnovna šola v mestu je pričela z delovanjem v šolskem letu 1951/1952, kamor se je preselila iz Šempetra pri Gorici (Skerlovnik-Štrancar 1992, 173). Deset let kasneje je bila zaradi širitve mesta in hitrega povečevanja (šoloobveznega) prebivalstva zgrajena nova, večja zgradba oz. Osnovna šola Milojke Štrukelj. Poimenovana je bila po partizanki in aktivistki narodnoosvobodilnega boja Milojki Štrukelj (1925–1944). Šola se je izoblikovala v eno osrednjih severnoprimorskih pedagoških ustanov z bogatim kulturnim in športnim javnim udejstvovanjem. V sedemdesetih letih 20. stoletja je šlo za eno največjih šol v Sloveniji, saj je vpis presegal tudi 1500 otrok (Skerlovnik-Štrancar 2009, 10–12). Stavba je bila v času svojega delovanja deležna več dograditev prostorov – učilnic, telovadnice, kuhinje, v osemdesetih letih 20. stoletja pa je zaradi pomanjkanja prostorov prišlo do razširitve mestne šolske mreže. Leta 1981 je bila s samoprispevki zgrajena Osnovna šola IX. korpusa – danes Osnovna šola Frana Erjavca, pet let kasneje pa na

enak način tudi podružnična šola Ledine, ki je spadala pod OŠMŠ (Batič 2022, 126–143).

OŠMŠ je v okviru šolskih interesnih dejavnosti krepila sodelovanje z drugimi izobraževalnimi institucijami v regiji in širše v slovenskem prostoru, s postopnim odpiranjem meje in omilitvami pa so se že v šestdesetih letih 20. stoletja postopoma pričeli vzpostavljati, kasneje pa tudi krepiti stiki s šolami v Italiji, Avstriji in na Hrvaškem (PANG 1). Najpomembnejše in najplodnejše sodelovanje je bilo z bližnjim, italijanskim okoljem. Tako kot številne druge novogoriške politične, kulturne in gospodarske institucije se je sodelovanje usmerilo na krepitev stikov s sorodnimi ustanovami oz. slovenskimi in italijanskimi osnovnimi ter nižjimi srednjimi šolami v sosednjih regijah Furlaniji- Julijski krajini in Benečiji. Izobraževalne ustanove oz. šolsko mladino z obeh strani meje so povezovali predvsem kulturni in športni dogodki, prireditve in tekmovanja, pri čemer so bile te aktivnosti pogosto plod osebnih čezmejnih poznanstev. Najvidnejša primera sta bila že omenjeni dolgoletni ravnatelj OŠMŠ Aleksander Kerševan, ki je to funkcijo opravljal med letoma 1964 in 1991, in učitelj telesne vzgoje Janko Prinčič, ki je v obdobju poučevanja na šoli, med letoma 1966 in 1983, vzpostavil pomembno čezmejno sodelovanje na področju košarke, bil pa je tudi med vidnejšimi pobudniki sodelovanja s San Vendemianom (Miška 2016, 24).

4. Vzpostavitev sodelovanja OŠMŠ s San Vendemianom in letovanja

Kot je bilo že na kratko omenjeno, je bilo za vzpostavitev čezmejnih stikov OŠMŠ pomembno sodelovanje ravnatelja Kerševana in predsednika šolskega skrbništva v San Vendemianu Bellotta. Na srečanju, ki je potekalo v začetku leta 1966, naj bi med drugim govorila tudi o vplivu predsodkov in ideologije med šolsko mladino, ki so izhajali iz zgodovinskih okoliščin. Oba pedagoška delavca sta prepoznala možnost preseganja tovrstnih stereotipov in predsodkov v družbi z angažiranjem mlajših generacij. To je vodilo v izvedbo prve izmenjave in letovanja desetih otrok iz OŠMŠ in nižje srednje šole v San Vendemianu, ki sta potekala julija 1966. Glede na zapis iz zbornika, ki je izšel ob 15. obletnici pobratenja občin, naj bi šlo za pionirsko izmenjavo med dvema državama z različnima ideološkima sistema v času blokovskih delitev (Maccari & Mušič 1988, 8). Obe državni in občinski vodstvi sta imeli do pobude sprva previden odnos in projekta uradno nista podprli. Podpora

s te strani je prišla šele kasneje, kot posledica pozitivnega odziva lokalnega okolja, šol ter otrok in njihovih staršev (Maccari & Mušič 1988, 8). Povezovanje je potekalo tudi med pedagoškim kadrom, ki je na srečanjih izmenjeval svoje izkušnje in primerjal delovanje obeh šolskih sistemov (Primorski dnevnik 1968, 1). Oba uspešna dogodka sta vodila k vzpostavitvi dolgoročnega sodelovanja, ki se je kasneje razvilo v več smereh. Po uspehu letovanj sta v letu 1971 občinski upravi prevzeli pokroviteljstvo nad projektom in ga vključili v široko zastavljen program kulturnega, družabnega in rekreativnega sodelovanja, kar je posledično vodilo v nadgradnjo in poglobitev stikov med šolama (Comitato Comunale Scambi 1977, 2).

Letovanja so bila primarno namenjena desetim najuspešnejšim učencem in učenkam obeh šol. Tako je npr. med poletnimi počitnicami leta 1969 slovenska skupina bivala v kraju Caprile v Benečiji, italijanska pa je bila nastanjena Poreču v Istri (PANG 2). Najprej so se letovanja izvajala ločeno, od leta 1975 dalje pa skupno. Ob prvi skupni organizaciji je sanvendemianski župan Adriano Maccari izpostavil pomen tovrstnih srečanj: »Narodi ne obstajajo zgolj zato, ker jih določajo meje in ozemlja, temveč jih označujejo srca njihovih pripadnikov. Prepričani smo, da je pravo prijateljstvo boljši graditelj resničnega in trajnega miru kot diplomacija« (Maccari & Mušič 1988, 38–39). Do leta 1992 je potekalo 17 tovrstnih letovanj, ki se jih je udeležilo 368 otrok z italijanske in 375 s slovenske strani. Poleg OŠMŠ so bili na slovenski strani v kasnejšem obdobju vključeni tudi otroci iz OŠ IX. korpus oz. Fran Erjavec in drugih osnovnih šol iz občine (npr. Solkan, Kanal, Dobrovo), na italijanski strani pa iz Conegliana, Vittorio Veneta in Colle Umberta (Mignozzi 1993, 10–11). Šlo je za aktivno preživljanje počitnic, saj so otroci obiskovali različne kraje, kjer so spoznavali naravne, kulturne in narodne posebnosti sosedskega okolja. Del letovanj so bili tudi skupni dogodki, npr. športne igre in debatni večeri, kjer so se otroci pogovarjali o prostem času, šoli, folklori, veri, športu ter družbenih, političnih in gospodarskih vprašanjih. Slovenski in italijanski otroci so izmenično letovali v enem od jugoslovanskih ali italijanskih gorskih ali obmorskih krajev (npr. Gardsko jezero, Piancavallo, Caorle, Poreč, Umag, Portorož, Baška, Puntižela) (Maccari, Mušič 1988, 40). Leta 1991 je letovanje zaradi vojne za slovensko osamosvojitve odpadlo, a se je že naslednje leto nadaljevalo v Portorožu (Mignozzi 1993, 46). Skupno bivanje na slovenski obali v letu 1992 so slovenske učenke in učenci opisali z besedami:

Hitro so se stkale vezi, ki so se v tednu dni učvrstile in nas kljub oddaljenosti in jezikovni pregradi še povezujejo. [...] Ugotavljamo, da smo od tega

letovanja pridobili zelo veliko: poglobili smo znanje italijanskega jezika, spoznali italijansko kulturo in dobili smo nove prijatelje (Mignozzi 1993, 12).

14 Učenci tretjega razreda nižje srednje šole v San Vedemianu so jih dopolnili:

Doumeli smo, da se problem razlik v jeziku zlahka premosti in da se z malo truda da izmenjati misli, tudi če ne govoriš istega jezika. Še nečesa smo se naučili, kar bi radi povedali tudi tistim, ki mislijo, da so ljudje iz drugih držav različni. To namreč sploh ni res, saj smo vsi enaki in če smo skupaj, lahko postanemo vsi še boljši (Mignozzi 1993, 16).

5. Kulturna izmenjava otrok v letu 1972

Uspeh in vključitev letovanj v občinske programe je omogočilo finančno in organizacijsko nadgradnjo projekta, ki bi dodatno povezal šolsko mladino. Poleg poletnih gostovanj in druženj za manjše skupine je bila organizirana še t. i. kulturna izmenjava otrok v času šolskega pouka. Do potrditve te ambiciozne ideje je prišlo v začetku januarja 1972 med srečanjem obeh predstavništav v Novi Gorici, ki sta soglasno sprejeli idejo, hitro pa je sledila tudi izvedba (Comitato Comunale Scambi 1977, 3). Dodatno težo in pomen projektu je dala tudi podpora italijanskih ministrstev za zunanje zadeve in šolstvo ter republiškega sekretariata za kulturo in prosveto Socialistične republike Slovenije (PANG 3). Prva tovrstna izmenjava je potekala marca 1972, ko je 60 otrok na slovenski in 60 na italijanski strani, v starosti 12 let, teden dni bivalo v sosednji državi, obiskovalo tamkajšnji pouk, izven šolskega časa pa je spoznavalo kulturo sosedskega naroda. Poleg OŠMŠ sta se v projekt vključili še nižji srednji šoli v San Vendemianu in Colle Umberto (PANG 4). Organizacijski odbor si je z izmenjavo med drugim zadal doseči naslednje cilje: spoznavanje učnih sredstev in metod dela na šolah obeh držav; spoznavanje zgodovine, folklore, običajev, noš in kulture obeh narodov; vzbujanje interesa za učenje tujih jezikov; izmenjava izkušenj med učitelji obeh narodnosti in vzbujanje interesa za medsebojno sodelovanje; vzbujanje interesa med družinami iz obeh pokrajin za medsebojno spoznavanje in navezovanje trajnejših stikov ter utrjevanje prijateljstva; odpravljanje predsodkov med ljudmi ter s tem krepitev sodelovanja in odprtosti državnih meja (PANG 2). Prav slednje je bilo videno kot ključno, kar je v posebnem prispevku izpostavila tudi Alenka Puhar:

In če se je šestdesetim italijanskim in šestdesetim slovenskim otrokom, ki so z odprtimi očmi hodili po svetu, odprl pogled na tirnice v življenju

sosedov, potem so bili smotri te izmenjave doseženi. Potem bo morda meja zmeraj manj ločnica in zmeraj bolj takšna meja, kjer je veliko prehodov in veliko nezarjavelih zapornic (Puhar 1972, 21).

Izmenjava ni odmevala samo v italijanskem in slovenskem prostoru, ampak je o njej poročalo tudi tuje časopisje (Comitato Comunale Scambi 1977, 12). Ob izmenjavi je potekalo skupno srečanje na mejnem prehodu v Rožni dolini, ki so se ga poleg pedagoškega kadra, otrok in njihovih družin udeležili tudi jugoslovanski in italijanski politični predstavniki:

Sobotna svečanost pri prehodu Rdeča hiša je bila nadvse prijetna. Poleg županov obeh občin iz Trevisa so bili prisotni tudi odbornik Moise, novogoriški župan Rudi Šimac ter predsednik republiškega zbora za kulturo Dušan Šinigoj. Govorniki so poudarili globok pomen izmenjave otrok, ki bodo s svojim bivanjem pri družinah ustvarili tesne vezi med obema mestoma (Primorski dnevnik 1972a, 3).

Slovenski otroci so bivali pri starših njihovih italijanskih vrstnikov in obratno, kar se je izkazalo za pozitivno pri spoznavanju sosedskega okolja, kulture in jezika. Dopoldanski čas je bil namenjen pouku in hospitacijam pri različnih predmetih. Otroke so spremljali učitelji in učiteljice iz matične ustanove, ki so izvajali pouk po prilagojenem programu. Popoldanski čas je bil namenjen različnim ogledom lokalnih posebnosti. Slovenski otroci so si v tednu dni ogledali spomenike iz prve svetovne vojne ob reki Piavi, Benetke, Verono, lokalne proizvodne obrate in koncert. Italijanske otroke so slovenski organizatorji peljali na Lokve, v Postojnsko jamo, Kobarid in Brda, kjer so lahko spoznali lokalne kulturne, gospodarske in naravne značilnosti (PANG 2). Preostali čas je bil namenjen druženju doma pri gostiteljskih družinah in neformalni socializaciji v novem okolju.

6. Širši družbeni vplivi stikov šol

Tako letovanja kot kulturna izmenjava so bili v obeh okoljih sprejeti zelo pozitivno, kar je razvidno tako iz medijskega poročanja kot iz izjav političnih predstavnikov, učiteljev oz. učiteljic ter otrok in njihovih staršev. V časopisu Primorski dnevnik so npr. izpostavili, da gre za »koristno izmenjavo otrok« (Primorski dnevnik 1972b, 3). Podobne izjave je najti tudi v italijanskem časopisju:

Tutta la gente dei tre comuni (op. p. Nova Gorica, San Vendemiano, Colle Umberto) ne è cosciente, tanto che si sente veramente protagonista di

una strategia di pace che va ad eliminare le barriere umane che ancora dividono, anche se molto larvatamente, la gente veneta e slovena (Comitato Comunale Scambi 1977, 14).¹

16

O dogodkih so poleg časopisja poročale radijske in televizijske postaje (PANG 2). OŠMŠ je po prvi izmenjavi opisu projekta namenila celotno številko šolskega časopisa *Čriček*, kjer so otroci in učiteljice opisali svoje dožitve bivanja v San Vendemianu (Osnovna šola Milojka Štrukelj 1972). Posebno publikacijo *Odprta meja – Confine aperto* je v drugi polovici sedemdesetih let 20. stoletja izdajala tudi Komisija za kulturne izmenjave (*Commissione comunale scambi con Nova Gorica*) pri občini San Vendemiano, v kateri so besedila obravnavala številne vidike skupnih dogodkov na vseh nivojih (Primorski dnevnik 1976a, 4). Obe strani sta stike šol videli kot osrednji element v širšem povezovanju obeh občin.

Vpliv tovrstnih stikov je bil večplasten in je zajemal tako praktične kot tudi simbolne vidike. Obe občinski predstavništvi sta po koncu prve kulturne izmenjave za družine sodelujočih otrok pripravili anketni vprašalnik, ki je zajel več deset vprašanj, nanj pa je na slovenski strani odgovorilo 44 družin, ki so gostile italijanske otroke, na italijanski pa 38 družin, ki so poslale svoje otroke v Novo Gorico, in 27 družin, ki so gostile slovenske otroke. Iz odgovorov, ki so bili tudi javno objavljeni tako na slovenski kot italijanski strani, je razvidno navdušenje oz. pozitiven odziv na izvedbo. Z letovanji in kulturno izmenjavo se je med obema krajema in med številnimi udeleženci vzpostavil stik, ki je presegal izhodiščni okvir projekta. Med slovenskimi družinami je v anketi 95 odstotkov podprlo nadaljevanje sodelovanja, 82 odstotkov pa je izrazilo pripravljenost za ponovno gostovanje otrok. Na italijanski strani je ti ideji podprlo 100 oz. 96 odstotkov družin. Hkrati so vse italijanske družine, ki so poslale otroke v Novo Gorico, izrazile željo, da bi se vzpostavili stiki s slovenskimi družinami, 90 odstotkov pa jih je to do časa izvedbe ankete tudi storilo. Med italijanskimi družinami, ki so gostile slovenske otroke, je bil odstotek nekoliko nižji, a je še vedno velika večina potrdila to pripravljenost (Žorž 1972, 27). Stiki družin so se uresničili tudi v praksi, saj je prišlo do organizacije skupnih srečanj, prvega že junija 1972, ko je Novo Gorico obiskalo 140 staršev in otrok iz Italije. Pet let kasneje je bil ravno tako v Novi Gorici organiziran prvi piknik prijateljstva, ki je privabil okoli 200 ljudi z obeh strani meje in je prerasel v tradicionalni dogodek, ki se je vsako leto izvajal izmenično v obeh mestih (Maccari & Mušič 1988, 44). Po nekaterih podatkih naj bi do konca osemdesetih let 20. stoletja tovrstni stiki vključevali okoli 3,000 oseb iz obeh občin (Maccari & Mušič 1988, 28).

Med praktičnimi vidiki lahko izpostavimo spoznavanje in učenje sosedskega jezika. Otroci, ki so se znašli v novem okolju, so se soočili s tujim jezikom, kulturo in navadami. Anketa je kot izziv izpostavila komunikacijo v tujem jeziku, kjer se je več težav pojavilo na italijanski strani. V anketi je 73 odstotkov slovenskih družin izjavilo, da ni bilo težav s komunikacijo, med italijanskimi družinami pa jih je skoraj enak odstotek izpostavilo, da so imele težave s komunikacijo s slovenskimi otroki (Žorž 1972, 26). Tudi sicer je iz izjav razvidno, da je več slovenskih učencev in učenk znalo italijansko. Ena od učenk je izpostavila: »Z otroki sem se dobro razumela, ker razumem italijansko. Le v začetku je morala gospa prevajati njihovo govorico v čisto italijanščino, kajti oni govorijo svoj dialekt« (Ličen 1972, 5). Tudi na slovenski strani so pri komunikaciji večkrat pomagali starši: »Ker italijanščine ne znam, se je z njim (op. p. italijanskim učencem) pogovarjal oče, jaz pa sem samo poslušal. [...] Kadar se nisva mogla sporazumeti, sva si pomagala z rokami« (Manfreda 1972, 17–18). Da bi vsaj deloma presegli težave s sporazumevanjem, je bil v San Vendemianu kot del priprav na prihod slovenskih otrok med februarjem in junijem 1972 organiziran tečaj slovenskega jezika. 33 otrok v starosti med 11. in 15. letom je poučevala Slovenka iz Trsta Irena Guštin Passerini (Maccari & Mušič 1988, 51). Naslednje leto je to vlogo prevzel šolnik, slovenist in publicist Arduino Cremonesi Pillepich (Matajur 1973, 1). Časopis Primorski dnevnik je leta 1982 ob predstavitvi takratnega letovanja otrok poročal:

San Vendemiano je kraj, kjer že veliko mladih govori slovensko, saj so se našega jezika naučili s takimi izmenjavami in tudi s tečaji slovenščine, ki so bili na tamkajšnji nižji srednji šoli več let. Poučevala je Slovenka, učiteljica iz Trsta, ki biva v bližnjem Trevisu (Primorski dnevnik 1982, 3).

Podoben tečaj italijanščine je bil v okviru posebnega krožka za učence in učenke organiziran tudi na OŠMŠ (Maccari & Mušič 1988, 52). V okviru tečajev so otroci poleg jezika spoznavali tudi kulturne prvine in značilnosti sosedskega naroda.

Simbolni pomen so imele ekskurzije, na katerih so obiskali različne naravne, kulturne in zgodovinske znamenitosti, predvsem z namenom spoznavanja kulture sosedskega naroda. Med drugim je bil poudarek tudi na obeležjih iz prve svetovne vojne v Posočju in ob reki Piavi, s čimer so želeli opozoriti na vojne grozote in spodbuditi zavzemanje za mir in svobodo (PANG 2).

Kulturna izmenjava je vključevala tudi učitelje in učiteljice, ki so v tem okviru, a tudi ob številnih drugih priložnostih, organizirali skupna srečanja, na katerih so primerjali različne metode poučevanja in dela

(Mignozzi 1993, 48). Po oceni predstavnikov OŠMŠ so ti stiki tudi pri njih pomembno vplivali na boljše poznavanje jezika in kulture sosedskega naroda (PANG 2). To je poudaril tudi ravnatelj OŠMŠ Kerševan: »Spoznavamo metode del, učne pripomočke in organiziranost pouka. Italijanski otroci so zastavljali zanimiva vprašanja, npr. zakaj imamo tako intenziven pouk, toliko učil« (Maccari & Mušič 1988, 32).

Stiki med obema prostoroma so se od sredine sedemdesetih let 20. stoletja dalje še razširili. Učenci in učenke obeh šol so sodelovali na vsakoletnih športnih šolskih mitingih (Nakrst 1986, 135), otroci iz San Vendemiana so bili pogosti udeleženci čezmejnega Pohoda prijateljstva (*Marcia dell'amicizia*), ki je potekal med letoma 1976 in 1992 po goriških in novogoriških ulicah (Primorski dnevnik 1976b, 3). Njegov specifični namen je bil povezati šolsko mladino, ki je prihajala s čezmejnega goriškega prostora (Šušmelj 2024, 165–167). Skupni pohodi mladine so se organizirali tudi v Benečiji (Maccari & Mušič 1988, 49). V sodelovanju z Osnovno šolo Solkan so slovenski in italijanski otroci med letoma 1972 in 1983 sodelovali na ex temporah. Šlo je za enega večjih umetniških dogodkov na Goriškem – leta 1979 je na njem sodelovalo okoli 780 udeleženk in udeležencev (Maccari & Mušič 1988, 50–51).

Pomen sodelovanja obeh šol lahko umestimo v del širšega procesa povezovanja Jugoslavije (Slovenije) in Italije. Na to nakazuje več dejavnikov. Dogovor med dvema ravnateljema oz. šolama v letu 1966 je hitro prerasel ta okvir, saj so se v projekt najprej vključila, kasneje pa ga prevzela lokalna oz. občinska politična predstavništva ob podpori obeh državnih oblasti. Politični odločevalci so v sodelovanju mladih, neobremenjenih generacij videli možnost, ki bi dolgoročno vodila k utrjevanju vezi, ki bi spodbudila približevanje tako na političnem in gospodarskem kot tudi kulturnem in športnem področju, kar bi pozitivno vplivalo na razvoj obeh območij ter hkrati presegalo predsodke in zamere, ki so sicer zaznamovali 20. stoletje (Maccari & Mušič 1988, 8). Na italijanski strani so že avgusta 1971 poudarili, da razumejo sodelovanje obeh šol kot pomembno iztočnico za vzpodbujanje kulturnega, socialnega, rekreacijskega in gospodarskega sodelovanja med obema narodoma (Comitato Comunale Scambi 1977, 4). Srečanj so se udeleževali tudi vidni politični predstavniki z obeh strani meje, kar je pridodalo k pomenu. Ob izmenjavi v letu 1972 so bili tako na srečanju poleg občinskih predstavnikov prisotni še predsednik republiškega zbora za kulturo Dušan Šinigoj, generalni konzul SFRJ v Trstu Boris Trampuž, predstavnik italijanskega generalnega konzulata iz Kopra in namestnik šolskega skrbništva iz Gorice (Primorski dnevnik 1972a, 3). Šolska mladina je bila tako aktivno vključena v kulturno diplomacijo, kar je bila zavestna odločitev politike.

Otroci so bili imenovani »ambasadorji dobrososedstva«, stiki otrok pa »naložba v prihodnost, ki je novim generacijam razširila pogled na svet« (Maccari & Mušič 1988, 28–29). Še bolj neposreden je bil predsednik novogoriške skupščine Rudi Šimac v izjavi slovenskim učencem in učenkam po izmenjavi leta 1972:

19

Opravili ste pomembno nalogo kot najmlajši diplomati iz Italije in Jugoslavije, resnično pomembno nalogo v zbliževanju ljudi med dvema državama. Spoznali ste, da živijo na tej in na oni strani meje ljudje, da morajo na tej in na oni strani mame in očetje zjutraj na delo in se trudijo za vas, otroke, da bi vas vzgojili, došolali. Skratka, na tej in na oni strani meje smo ljudje, ki imamo svojo kulturo, svoje pesnike: pri nas Prešerna, onkraj meje Leonardija; imamo svoje slikarje, glasbenike in druge umetnike. To preprosto spoznanje ni majhna stvar, zelo je pomembno. Tako pomembno, da ga je potrebno utrjevati in gojiti kot bogastvo, da ga ne bo mogla nobena propaganda in zla namera sprevreči v sovraštvo ali podcenjevanje ljudi na tej in na oni strani meje (Šimac 1972, 1).

V okvir kulturne diplomacije bi lahko poleg letovanja in izmenjave vključili še kasnejšo razširitev projekta na športno-rekreativne prireditve, slikarske kolonije, kulturne nastope in jezikovne tečaje.

7. Sklep

Goriški čezmejni prostor je šel v 20. stoletju skozi različne procese, ki so pretresli in zaznamovali to jezikovno, narodnostno in kulturno raznoliko okolje. Nerešeno mejno vprašanje, dogodki iz preteklosti, različna ideološka sistema in še nekateri drugi dejavniki so po drugi svetovni vojni zaznamovali odnose med Italijo in Jugoslavijo, regijama ter lokalnim prebivalstvom. Nova meja, ki je bila v začetku eno od žarišč hladne vojne, se je predvsem po letu 1955 pričela postopoma odpirati, kar je omogočilo vse intenzivnejše stike med obema stranema, ki sta bili zaradi reševanja skupnih vprašanj najprej prisiljeni sodelovati, kasneje pa sta v poglobljanju stikov prepoznali vse več priložnosti za uspešen razvoj čezmejne regije. Organizirano in sistematično povezovanje ter spoznavanje sosedskega naroda je potekalo tudi med šolsko mladino, ki so jo na različne načine aktivno vključili v kulturno diplomacijo. Šlo je za eno zgodnejših in pomembnejših oblik sodelovanja, ki pa ni zajel le goriškega območja, ampak je segel tudi v Benečijo. Od konca šestdesetih let 20. stoletja dalje se je vzpostavilo več dolgoročnih stikov, ki so v okviru letovanj, kulturne izmenjave, športnih in kulturnih dogodkov ter drugih srečanj postali tradicionalni. Osrednji namen srečevanj otrok je bil spoznavanje sosedskega jezika, kulture, preseganje predsodkov in

ustvarjanje okolja za uspešno sobivanje obeh narodnih skupin oz. držav. Glede na poročila, medijske zapise in odziv skupnosti, so bili tovrstni stiki sprejeti pozitivno, z množično udeležbo na dogodkih, povezave med šolami pa so tlakovale pot tudi za druge oblike sodelovanja na gospodarskih, upravnih in političnih ravneh. Prispevek je predstavil predvsem slovenski pogled na enega bolj izpostavljenih, a danes slabše poznanih primerov sodelovanja, ki je posebej zaznamoval obdobje druge polovice šestdesetih in sedemdesetih let 20. stoletja – letovanj ter izmenjave učencev in učiteljev šol iz občin Nova Gorica in San Vendemiano. Ti dogodki so bili pomemben del širokega povezovanja obeh občin, ki sta se leta 1973 tudi pobratili. Obe okolji sta gostovanje šolske mladine sprejeli z odprtimi rokami in ga nadgradili s srečevanjem slovenskih in italijanskih družin, učenjem obeh jezikov ter organiziranjem številnih skupnih kulturnih, umetniških in športnih dogodkov. Učenci in učenke so sodelovali na raznovrstnih skupnih prireditvah in tako spoznavali sosedsko okolje, jezik in kulturo ter gradili odnose v čezmejnem prostoru. Šlo je za sistematično delo, podprto s strani (lokalnih) oblasti, ki so v tovrstnih stikih videle možnost poglobljanja sodelovanja in preseganja nezaupanja in celo sovražnosti, ki so bili posledica dogajanja predvsem v prvi polovici 20. stoletja. Pobude iz šestdesetih in sedemdesetih let 20. stoletja so predstavljale temelj, na katerem se čezmejni stiki tako v šolskem kot širšem okolju gradijo še danes. V sodobnem času predstavlja najboljši primer tovrstnega sodelovanja Evropska prestolnica kulture (GO! 20255), ki jo v letu 2025 skupaj izvajata Nova Gorica in Gorica. Gre za prvo čezmejno izvedbo projekta, ki ga financira Evropska unija, predstavlja pa pomemben element v krepitvi evropskega povezovanja različnih kultur, jezikov in narodov.

Viri in literatura

- Batič, K. (ur.), 2022. *Prva šola v mestu: 70 let osnovnega šolstva v Novi Gorici, 60 let Osnovne šole Milojke Štrukelj, 35 let podružnične šole Ledine*. OŠ Milojke Štrukelj, Nova Gorica.
- Bu, L., 1999. Educational Exchange and Cultural Diplomacy in the Cold War. *Journal of American Studies* 33 (3), 393–415, doi: <https://doi.org/10.1017/S0021875899006167>
- Cavaion, I. M., 2022. Teaching and Learning the Language of the Neighbour Country: Tools for Mainstream Primary Education in the Slovenian-Italian Border Area. *Zeitschrift für interkulturellen Fremdsprachenunterricht* 27 (1), 81–103, <https://ojs.tu-journals.ulb.tu-darmstadt.de/index.php/zif/article/view/1162> (pristop 7. 5. 2025).

- Comitato Comunale Scambi, 1977. *L'amicizia fra i popoli: San Vendemiano (I) - Nova Gorica (YU) 1966–1973: due paesi, molti incontri, un unico ideale*. Comitato Comunale Scambi, San Vendemiano.
- Cummings, M. C., 2003. *Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey*. Centre for Arts and Culture, Washington.
- Čepič, Z., 2018. Čez mejo: prehajanje jugoslovanske državne meje 1945–1970. V K. Ajlec, B. Balkovec, B. Repe (ur.) *Nečakov zbornik: procesi, teme in dogodki iz 19. in 20. stoletja*. Znanstvena založba Filozofske fakultete, Ljubljana, 661–677.
- Delo, 1973. Nova Gorica. *Delo* 15 (327), 4. december 1973, 25.
- Galletti, G., 1999. Introduzione. V G. Galletti (ur.) *S. Vendemian: San Vendemiano e il suo territorio: storia, cronaca e memoria*. Comune di San Vendemiano, San Vendemiano, 10–15.
- Gombač, M., 1992. Londonski sporazum. V M. Javornik et al. (ur.) *Enciklopedija Slovenije: zv. 6*. Mladinska knjiga, Ljubljana, 322–323.
- Jan, Z. (ur.), 1997. *Nova Gorica - Gorica: izzivi in možnosti sobivanja*. Mestna občina Nova Gorica.
- Kacin Wohinz, M. & Pirjevec, J., 2000. *Zgodovina Slovencev v Italiji 1866–2000*. Nova revija, Ljubljana.
- Kacin Wohinz, M. & Troha, N. (ur.), 2001. *Slovensko-italijanski odnosi 1880–1956: poročilo slovensko-italijanske zgodovinsko-kulturne komisije*. Nova revija, Ljubljana.
- Koron, D., 1993. Prvi lastovki: 20 let pobratimstva N. Gorice in S. Vendemiana. *Primorske novice* 47 (12), 12. februar 1993, 4.
- Ličen, T., 1972. Pri družini Lucchese. *Črček: glasilo učencev Osnovne šole »Milojka Štrukelj«* 13 (2), 5.
- Maccari, A. & Mušič, I., 1988. *Dve skupnosti en cilj*. Občina San Vendemiano; Občina Nova Gorica.
- Manfreda, A., 1972. Vsaka šola nekaj stane. *Črček: glasilo učencev Osnovne šole »Milojka Štrukelj«* 13 (2), 17–18.
- Mark, S., 2009. *A Greater Role for Cultural Diplomacy*. (Discussion Papers in Diplomacy). Netherlands Institute of International Relations Clingendael, Haag, https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20090616_cdsp_discussion_paper_114_mark.pdf (pristop 7. 5. 2025).
- Marušič, B., 1977. Občina Nova Gorica. V B. Kovšča (ur.) *Občina Nova Gorica 1947–1977*. Občinska konferenca SZDL, Nova Gorica, 5–14.
- Matajur, 1973. Tečaj slovenskega jezika v San Vendemianu pri Trevisu. *Matajur* 24 (5), 15. marec 1973, 1.
- Mignozzi, I. (ur.), 1993. *Nova Gorica – San Vendemiano: 1973–1992*. ZKO, Nova Gorica.
- Miška, E., 2016. *65 let športnega utripa, dejavnosti in uspehov: Osnovna šola Nova Gorica, Osnovna šola Milojke Štrukelj Nova Gorica, Podružnična šola Ledine. Osnovna šola Milojke Štrukelj, Nova Gorica*.

Nakrst, N., 1986. *Nova in »Stara« Gorica, mesto sožitja in nasprotij na področju telesne kulture*. Nakrst N. [samozaložba], Nova Gorica.

Osnovna šola Milojke Štrukelj, 1972. Čriček: *glasilo učencev Osnovne šole »Milojka Štrukelj«* 13 (2).

PANG 1 (Pokrajinski arhiv v Novi Gorici) – PANG 503, Osnovna šola Milojke Štrukelj, Program čezmejnih skupnih prireditev Osnovne šole Milojke Štrukelj, 11. november 1976.

PANG 2 – PANG 503, Osnovna šola Milojke Štrukelj, Izmenjava otrok med šolami iz San Vendemiana, Colle Umberta v Italiji in Novo Gorico.

PANG 3 – PANG 503, Osnovna šola Milojke Štrukelj, Izmenjava učencev osnovnih in srednjih šol iz Nove Gorice in San Vendemiana (Italija), 27. januar 1972.

PANG 4 – PANG 503, Osnovna šola Milojke Štrukelj, Kulturna italijansko-jugoslovanska izmenjava.

Pirjevec, J., Bajc, G. & Klabjan, B. (ur.), 2005. *Vojna in mir na Primorskem: od kaptulacije Italije leta 1943 do Londonskega memoranduma leta 1954*. Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales; Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper.

Pirjevec, J., Bajc, G. & Klabjan, B. (ur.), 2006. *Osimska meja: jugoslovansko-italijanska pogajanja in razmejitve leta 1975*. Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales; Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper.

Primorski dnevnik, 1968. Italijanski prosvetni delavci v Novi Gorici. *Primorski dnevnik* 24 (131), 2. junij 1968, 1.

Primorski dnevnik, 1972a. Od sobote dalje. *Primorski dnevnik* 28 (62), 14. marec 1972, 3.

Primorski dnevnik, 1972b. Koristna izmenjava otrok med Trevisom in Novo Gorico. *Primorski dnevnik* 28 (68), 21. marec 1972, 3.

Primorski dnevnik, 1976a. V San Vendemianu poskrbeli za brošuro o odprti meji. *Primorski dnevnik* 32 (218), 19. september 1976, 4.

Primorski dnevnik, 1976b. Nad 1.500 deklet in fantičev je hodilo in teklo po ulicah Gorice in Nove Gorice. *Primorski dnevnik* 32 (87), 13. april 1976, 3.

Primorski dnevnik, 1982. Učenci iz Nove Gorice so šli v S. Vendemiano. *Primorski dnevnik* 38 (140), 9. julij 1982, 3.

Primorski dnevnik, 1991a. V San Vendemianu za osamosvojitve Slovenije. *Primorski dnevnik* 47 (107), 16. junij 1991, 11.

Primorski dnevnik, 1991b. V Novi Gorici je bil na obisku poslanec iz Veneta A. Brunetto. *Primorski dnevnik* 47 (142), 28. julij 1991, 8.

Puhar, A., 1972. Na obeh straneh Soče in Isonza. *Tovariš* 28 (12), 20–21.

Repe, B., 2018. Italijansko-jugoslovanska meja po drugi svetovni vojni: prehodi meje, turizem, nakupovanje, tihotapljenje. V K. Ajlec, B. Balkovec & B. Repe (ur.) *Nečakov zbornik: procesi, teme in dogodki iz 19. in 20. stoletja*. Znanstvena založba Filozofske fakultete, Ljubljana, 679–688.

- Skerlovnik-Štrancar, A., 1992. Kratek pregled zgodovine osnovne šole Milojke Štrukelj Nova Gorica. *Šolska kronika* 25, 173–175.
- Skerlovnik-Štrancar, A., 2009, *Steze, k' so včasih bile: zgodovinski krožek OŠ Milojke Štrukelj, Nova Gorica: 1982/83–2007/08*. Zveza prijateljev mladine Slovenije, Ljubljana.
- Šimac, R., 1972. Pozdravljeni!. *Čriček: glasilo učencev Osnovne šole »Milojka Štrukelj«* 13 (2), 1.
- Šušmelj, J., 1997. Odpiranje meje: sodelovanje med Novo Gorico in Gorico. V Z. Jan (ur.) *Nova Gorica – Gorica: izzivi in možnosti sobivanja*. Mestna občina Nova Gorica, 9–28.
- Šušmelj, J. 2004. Videmski sporazum. *Primorska srečanja* 28 (279/280), 7–17.
- Šušmelj, J., 2005. Videmski sporazum. V J. Pirjevec, G. Bajc & B. Klabjan (ur.) *Vojna in mir na Primorskem: od kapitulacije Italije leta 1943 do Londonskega memoranduma leta 1954*. Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales; Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper, 307–322.
- Šušmelj, J., 2010. Osimski sporazumi na Goriškem. V A. Malnič, J. Šušmelj & T. Vuga (ur.) *Osimo in Goriška: 35-letnica podpisa Osimskih sporazumov in 25-letnica izgradnje briške ceste*. Goriški muzej, Nova Gorica, 35–46.
- Šušmelj, J., 2024. *Sodelovanje dveh mest: Nova Gorica in Gorica: ... skozi pogled sociologa, diplomata in nekdanjega predsednika Skupščine občine Nova Gorica*. Založba ZRC, Ljubljana.
- Tomassi, G., 1999. La toponomastica. V G. Galletti (ur.) *S. Vendeman: San Vendemiano e il suo territorio: storia, cronaca e memoria*. Comune di San Vendemiano, San Vendemiano, 16–20.
- Troha, N., 2005. Slovenci v Italiji 1954–1990. V J. Fischer, J. Perovšek & Ž. Lazarević (ur.) *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848–1992*. Mladinska knjiga, Ljubljana; Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana, 1226–1245.
- Udovič, B. & Podgornik, A., 2016. Cultural Diplomacy of Slavic European Union Member States: A Cross-country Analysis. *Baltic Journal of European Studies* 6 (2), 117–136, doi: <https://doi.org/10.1515/bjes-2016-0015>
- Vuga, T., 2018. *Projekt: Nova Gorica*. Založba ZRC, Inštitut za kulturne in spominske študije, Ljubljana.
- Žorž, B., 1972. Šolska izmenjava med Novo Gorico in treviško pokrajino. *Srečanja* 7 (37/38), 24–29.

Opomba

¹ Prevod citata: Vse prebivalstvo treh občin (op. p. Nova Gorica, San Vendemiano, Colle Umberto) se tega zaveda, toliko bolj, ker se resnično čuti kot dejavni akter

mirovne strategije, ki odpravlja družbene pregrade, ki še vedno — čeprav zelo prikrito — ločujejo beneško in slovensko prebivalstvo.

24 **Financiranje**

Članek je rezultat raziskovalnega dela v okviru projekta J6-3132 z naslovom Krepitev (socialno-)konstruktivističnega pristopa na slovenskih obmejnih območjih k poučevanju in učenju sosedskih jezikov (SJ) v osnovni šoli s soustvarjeno razširitvijo in vrednotenjem modela CoBLaLT, ter raziskovalnega programa P5-0409 z naslovom Razsežnosti slovenstva med lokalnim in globalnim v začetku tretjega tisočletja, ki ju financira ARIS. Za pomoč pri raziskavi se zahvaljujem Natku Štiglicu in Urbanu Makoriču.

“In that moment, we felt close, as if the border had been torn down”: Contacts between Milojka Štrukelj Primary School and San Vendemiano, 1960s–1980s

Abstract

This article explores the contacts between Milojka Štrukelj Primary School in Nova Gorica and the lower secondary school in San Vendemiano, framing them as a form of regional cooperation between Slovenia and Italy. The partnership began in the 1960s, amidst bloc divisions and an unresolved national border between Italy and Yugoslavia. At the time, the legacies of fascism and the Second World War still deeply resonated on both sides. The article focuses on two key aspects of this collaboration: school holiday camps and the cultural exchange in 1972. Supported by local, regional, and national political institutions, the schools aimed to foster cross-border connections among young people, grounded in mutual respect and the overcoming of prejudice. This ambitious initiative also functioned as a form of cultural diplomacy between the two countries. Drawing on archival documents and press coverage, the article highlights the key features and lasting impact of these contacts, which helped shape the experiences of several generations of Slovene and Italian children.

Keywords

Milojka Štrukelj Primary School, Nova Gorica, San Vendemiano, cultural diplomacy, cultural exchange, school holiday camps